

quem per iram corripit. Ira enim pervertit iudicium, ut temere ex levibus signis sinistre iudicet, arguatque et damnet factum proximi quasi primum, cum revera tale non sit. Hoc est quod subdit: « Et est iudicium, quod non probatur esse bonum, » quia, scilicet, ex ira præcipitatum, ideoque temerarium, et sæpe falsum ac mendax est. Quare in ira silendum est, et omittenda correctio, donec ira deferveat, redeatque mentis pax et serenitas, indeque veritas, verumque de rebus iudicium. Ergo qui in ira tacet, ipse est prudens.

Porro, correptio ex ira, non tantum indecora est audienti et excipienti; sed eadem indecora et pudenda est dicenti et corripienti: qua eum non ratione, sed ira agi, iræque mancipium esse ostendit, ideoque alios etiam subditos non emendat, sed inverecundiores et proterviores efficit. Scitum est illud Platonis ad servum delinquentem: « Castigare te, nisi iratus essem. » Idem alio tempore servi castigationem amico demandavit, dicens: « Ego castigare nequeo, quia iratus sum. »

Rursum sicut bilis flava, id est ira, sic et bilis atra, puta melancholia, pervertit iudicium, facitque ut non sit bonum, sincerum et verum; sed malum, turbidum et falsum: per illam enim quasi per nubem atram res apparet et cernitur atra, obscura, tetra, etsi in se sit candida, limpida, clara. Hinc melancholicis omnia videntur atra, tristia, sinistra, prava, periculosa, perdita: quare Aristoteles in *Politico*, negat melancholicos adhibendos in consilium, aut eligendos in consiliarios. Melancholici ergo, quia nimis sunt pusillanimes, tristes et suspicaces, parum apti sunt ad correptionem: sileant ergo, si sapiunt, et prudentes haberi volunt. Plura hac de re dixi cap. VIII, vers. 13.

Denique prudens est tacens, qui scilicet tacet, cum putat correptionem et locutionem fore inutilem et infructuosam. Ita senior ille apud Joannem Moschum in *Prælo spirit.* cap. CLVI, a Philosophis rogatus, hoc vitæ sanctæ et sapientis dogma dedit: « Sit philosophiæ vestræ opus semper meditari mortem, silentioque et quieti vos assuefacere. » Alter rogatus: « Usquequo ser-

vandum est silentium, » respondit: « Usquequo interrogaris. In omni enim loco si taciturnus fueris, requiem possidebis. » Sapienter Aeneas Sylvius, (qui postea creatus Pontifex Pius II nuncupatur est) lib. I *De Gestis Alfonsi*: « Sapientius, inquit, est agere quam fari. Numquam enim nisi cum necessitas postulat sapiens loquitur, neque vana nec nisi ponderata profert: stulto autem nullum est tempus sermoni clausum, facileque verba jactat, qui sine consideratione profatur. » Acute et facetè S. Gregorius Nazianzenus, epist. I *ad Celsium*, ejus silentium carpentem, respondit per apologum hirundinum garrularum, cyenos taciturnitatis accusantium. Cyeni enim hirundinibus responderunt: « Si non multum, nec apud multos canimus: at illud certe in nobis pulcherrimum est, quod modum in canendo tenemus, nec musicam tumultibus permiscemus. Vos autem et in aedes admissas, homines fastidiunt, et canentes aversantur, idque optimo jure, quippe quæ nec excisa quidem lingua silere queatis; verum ipsæ amissam vocem et calamitatem vestram lugentes, quasi alta aut profusa lingua præditæ, et canoræ, loquaciores sitis. Intellige quid loquar, ait Pindarus; ac si taciturnitatem meam tua loquitandi facilitate præstantiorem esse inveneris, silentium nostrum inepte carpere atque insectari desine. Alioqui proverbium dicam, ut verissimum, ita etiam brevissimum: Tum cantabunt cyeni, cum graculi tacuerint. » Huc pertinent disticha Catonis, sive illius prisci Censorii, sive potius recentioris cujuscumque, qui Catonis nomen assumens, prisci illius mores et sensa carmine expresserit: hæc enim disticha inter opera prisci non inveniuntur, ac simpliciori stylo conscripta sunt, nec latinitatem illius ævi, Censoriique elegantiam æquant. Disticha sic se habent:

Perspicio tecum tacitus, quid quisque loquatur.
Sermo hominum mores et celat et indicat idem.

Huc facit illud Senecæ in *Proverbiis*: « Libentius audias quam loquaris. Tacere qui nescit, nescit loqui. » Et illud Pindari in *Nemæis*, ode 5: « Non omnis veritas exacta patefaciens faciem utilis est; sed scire tacere est sæpe sapientissimum. »

CAPUT VINGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. præced. vers. ult. tria dixit: primo, correptionem non esse faciendam in ira; secundo, esse iudicium quod non probatur esse bonum; tertio, esse tacentem qui sit prudens. Hæc tria ordine hic prosequitur: primum, vers. 1; secundum, vers. 2 et 3; tertium, vers. 5. Unde pergit agere de vitis et virtutibus linguæ. Quocirca, vers. 9 et seq., agit de fatuis fatuorum sermonibus æque ac donis, eosque opponit sapientibus sapientum dictis et factis. Denique, vers. 23, agit de nimia et noxia verecundia, dedecore mendacii, sapientia quæ sese promittit et evahit placendo magnatibus, ideoque vetat in iudicio ænia et dona.

1. Quam bonum est arguere quam irasci, et confitentem in oratione non prohibere!

2. Concupiscentia spadonis devirginabit juvenulam: 3. sic qui facit per vim iudicium iniquum. 4. Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam! sic enim effugies voluntarium peccatum. 5. Est tacens, qui invenitur sapiens: et est odibilis, qui procaax est ad loquendum. 6. Est tacens non habens sensum loquelæ: et est tacens sciens tempus aptum. 7. Homo sapiens tacebit usque ad tempus: lascivus autem et imprudens non servabunt tempus. 8. Qui multis utitur verbis, lædet animam suam: et qui potestatem sibi sumit injuste, odietur. 9. Est processio in malis viro indisciplinato, et est inventio in detrimentum. 10. Est datum, quod non est utile: et est datum, cujus retributio duplex. 11. Est propter gloriam minoratio: et est qui ab humilitate levabit caput. 12. Est qui multa redimat modico pretio, et restituens ea in septuplum. 13. Sapiens in verbis seipsum amabilem facit: gratiæ autem fatuorum effundentur. 14. Datus insipientia non erit utilis tibi: oculi enim illius septemplex sunt; 15. exigua dabit, et multa improperebit: et apertio oris illius inflammatio est. 16. Hodie fœneratur quis, et cras expetit: odibilis est homo hujusmodi. 17. Fatuo non erit amicus, et non erit gratia bonis illius. 18. Qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt. Quoties, et quanti iridebunt eum? 19. Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit, similiter et quod non erat habendum. 20. Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pavimento cadens: sic casus malorum festinanter veniet. 21. Homo acharis quasi fabula vana, in ore indisciplinatorum assidua erit. 22. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo. 23. Est qui vetatur peccare præ inopia, et in requie sua stimulabitur. 24. Est qui perdet animam suam præ confusione, et ab imprudenti persona perdet eam: personæ autem acceptione perdet se. 25. Est qui præ confusione promittit amico, et lucratus est eum inimicum gratis. 26. Opprobrium nequam in homine mendacium, et in ore indisciplinatorum assidue erit. 27. Potior fur quam assiduitas viri mendacis: perditionem autem ambo hæreditabunt. 28. Mores hominum mendacium sine honore: et confusio illorum cum ipsis sine intermissione. 29. Sapiens in verbis producet seipsum, et homo prudens placebit magnatis. 30. Qui operatur terram suam, inaltabit acervum frugum: et qui operatur justitiam, ipse exaltabitur: qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem. 31. Xenia et dona excæcant oculos iudicium, et quasi mutus in ore avertit correptiones eorum. 32. Sapientia absconsa et thesaurus invisus: quæ utilitas in utrisque? 33. Melior est qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. QUAM BONUM EST ARGUERE, QUAM IRASCI, ET CONFITENTE IN ORATIONE NON PROHIBERE! — Prosequitur materiam de correptione, quam cœpit, vel potius cœptam vers. 13 cap. præced. resumpsit ibid. vers. ult., ubi dixit iratum non debere corripere, sed tacere. Unde hic infert satius esse corripere prudenter et mansuete eum qui te vel alios offendit, quam ei irasci; sic enim correptus culpam agnoscet et confitebitur, itaque offenso satisfacet, eumque confessione culpæ et petitione veniæ sibi reconciliabit. Dicit ergo: « Quam bonum, » etc. q. d. O quanto melius est corripere proximum vel in se, vel in alios peccantem, quam

ei irasci occulte (ut habent Græca Complutensium), et sic consequenter confitentem peccata sua in oratione non prohibere, sed potius ad id corripiendo inducere! Est enim liptote, quia minus dicitur et plus significatur: scilicet, per non prohibere, significatur inducere et impellere. Ita Lyranus. Qui enim ex charitate suaviter peccantem corripit, impellit eum ut peccatum suum confiteatur in oratione, id est, in confessione culpæ, et deprecatione veniæ, sive ea fiat homini offenso, sive Deo. Paulo aliter Jansenius, q. d. Bonum est corripienti, eum qui correptus confitetur peccatum suum simul cum oratione veniæ, non prohi-

bere a se vel a venia, sed statim ad reconciliationem et veniam admittere. Sic enim cessabit corripientis ira, et correpti culpa; per cujus confessionem, pariter cessabit utriusque offensa, inovertetur in mutuam reconciliationem. Græca habent, *quum bonum est arguere, quam irasci!* et *ἀπολογούμενος* (perperam aliqui legunt *contrario sensu ἀπολογούμενος*), id est *qui vicissim confiteatur* (qui scilicet respondens correptioni fatetur culpam), *prohibetur a diminutione*, id est, ab imminente sibi damno. Unde clare vertit Tigurina, *quanto honestius est reprehendere quam alere indignationem! nam qui fatetur quid, protegetur a detrimento.* Syrus prorsus abit alio, *non est gratia ei, inquit, qui corripuit iniquum, et laudatur aliquis unde non convenit ei laudari.* Aliter quoque Rabanus: «Confitentem, inquit, in oratione noli prohibere, quia non est ille prohibendus qui confitetur Deo in oratione sua, et laudat ipsum in ore suo; sed instruendus ut recte fidei et bonorum operum concordiam adhibeat: quia non est speciosa laus in ore peccatoris, sed corde creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem. Proinde Propheta dicit: Benedic, anima mea, Domino, et omnia interiora mea nomen sanctum ejus. Et alibi: Elevatio (inquit) manuum mearum sacrificium vespertinum.»

2 et 3. CONUPISCENTIA SPADONIS DEVIRGINABIT JUVENCULAE: SIC QUI FACIT PER VIM JUDICIUM INIQUUM. — Spectat hæc gnome id quod dixit cap. præced. vers. ult.: «Est iudicium quod non probatur esse bonum,» ac alludit ad spadones seu eunuchos, quibus, utpote natura vel arte excisis et impotentibus ad generationem, custodiendæ tradebantur virgines et conjuges: hi enim acti stimulis concupiscentiæ et libidinis, virginibus suæ fidei commissis turpiter abutebantur, eisque florem virginitatis per stuprum adimebant. Dicit ergo: «Uti spadones aliqui impuri, esto vi generandi privati, non tamen omnino vi seminandi aut concupiscendi spoliati, virgines sibi concreditas vitiant: ita iudices iniqui, sive privati, sive publici, justitiam (quam veteres ut virginem pingebant) per injustas et violentas sententias vitiant et constuprant.» Unde Tigurina vertit, *qualis est spadonis puellam vitandi libido, talis est qui per vim exercet iudicia; Syrus desiderat eunuchus concumbere cum virgine, ita qui facit iudicium per vim.* Multi enim spadones peccant per turpia desideria, cum ad actum venereum omnino sint inhabiles et impotentes; sed nonnulli, ut dixi, ad eum aliqua ex parte habiles et potentes sunt.

Nota: Veteres justitiam pingebant quasi virginem (quam Astræam, quasi Cœlitem vocabant), libram manu una tenentem ad æquilibrium, altera gladium; virginem, ut significarent eam debere esse integram et incorruptam. Libra significabant eam debere jus utriusque partis exacto examine librare, et cuique juris æquilibrium assignare, ut bonis præmia pro meritis, malis pœnas

pro demeritis geometrica proportione distribuât. Ense representabant vindictam, quam justitia in reos exercet. Addit Pierius, *Hieroglyph.* 42, cap. LXI, ei appinxisse duas mulieres, quæ captivæ ab ea traherentur: unam quæ fractum ensem manu prætendebat, alteram quæ conto innitebatur, ut duo vitia extrema a justitia domita representarent, ac ex utriusque mediò virtutem ipsam astruerent: per fractum scilicet ensem severitatem nimiam retusam cohibitamque intelligentes, per contum lentorem nimium abdicatum, quo iudicia plus æquo producebantur. Inde enim dicta cunctatio, quæ retardationem significat. Lenti vero sunt, qui nullo quantumvis atroci scelere concitantur, neque publicis neque privatis injuriis commoventur. Vide Giraldum *De Diis gentium*, syn- tagm. 1, pag. 28.

Hinc et Chrysippus apud Gellium, lib. XIV cap. IV: «Imaginem justitiæ fieri solitam, ait forma atque filo virginali, aspectu vehementi et formidabili, luminibus oculorum acribus; neque humilem, neque atrocem, sed reverendæ ejusdam tristitiæ dignitate. Ex imaginis autem istius significatione, ait Gellius, intelligi voluit iudicem, qui justitiæ antistes est, oportere esse gravem, sanctum, severum, incorruptum, inadulabilem; contraque improbos nocentesque immitem atque inexorabilem, rectumque et arduum ac potentem, vi et majestate æquitatis veritatisque terrificum.» Et Plato, lib. XIII *De Legibus*, cap. XXXIV: «Cavere, inquit, pro viribus debet quisquis alium iudicaturus est, ne sponte aut invitatus supplicium muletamve falso, et non merito inferat; iudicium enim virgo quædam pudica esse dicitur. Pudori autem atque iudicio secundum naturam odio mendacium est.»

Significat ergo Siracides violationem justitiæ, utpote virginis integerrimæ, symbolicum esse stuprum, quo et integritas justitiæ, et decor fidei sive fidelitatis turpi et infami scelere corrumpatur. Iudicibus enim commissa est tutela justitiæ, sicut eunuchis commissa est custodia virginis, ut eam integram et illibatam conservent. Quare quam indignum contraque omne jus et fas est, a spadone inferri vim virgini sibi commissæ, tam indignum et infame nefas est a iudice inferri vim justitiæ sibi concreditæ, ut nocentes absolvat, innocentes damnet et plectat. Quocirca Cicero, lib. I, epist. ad Atticum, ait a Clodio injusto iudice constupratum esse iudicium: «Afflicta, inquit, respublica est empto constupratoque iudicio.» Porro idipsum faciunt non tantum iudices in tribunali, sed et quique particulares, qui in symbolis et symposiis, aut seorsim cum sociis detrahentibus proximo, ejus acta et mores inique censent, judicant et damnant. Agitur enim hic de correptione. Detractio ergo est constupratio justitiæ, calumnia est stuprum innocentie.

4. QUAM BONUM EST CORREPTUM MANIFESTARE PœNITENTIAM! SIC ENIM EFFUGIES VOLUNTARIUM PECCATUM.

— Præfixit leges corripienti, ut scilicet in veritate et lenitate corripiat; nunc sancit legem ei qui corripitur, videlicet, ut non superbe se excuset, sed humiliter agnoscat culpam, de eaque doleat, ac se pœnitentem ostendat, nimirum ore confitendo in oratione, id est, in deprecatione veniæ, ut dixit vers. 1, ac opere satisfaciendo iis quos offendit vel læsit. «Sic enim effugies voluntarium peccatum.» Per pœnitentiam enim ostendes te lapsum esse per ignorantiam, incogitantiam vel infirmitatem, ac proinde ex parte involuntarium fuisse lapsum; sin impœnitens peccatum tacere, facies illud plane voluntarium, quia ostendes animi obstinationem et destinatam malitiam. Secundo, «effugies voluntarium peccatum,» quia per pœnitentiam a peccato voluntarie admisso liberaberis, ejusque culpa et pœna tibi pœnitenti a Deo condonabitur. Hic versus jam deest in Græco et Syro; in Complutensibus tamen ponitur post vers. 8.

Vera Beda in *Proverbiis*: «Initium bonorum, inquit, est confessio malorum.» Quin et Seneca in *Proverb.*: «Proximum, inquit, ad innocentiam locum tenet verecunda peccati confessio.» Nota hic vim pœnitentiæ; nullæ enim sunt tam ferreæ peccati compedes, quibus peccatum peccantem constringat, quas pœnitentia non frangat, et servum peccati non manumittat. Compunctio enim et dolor de peccato in Deum admissio, implicite est summus Dei amor: ob Dei enim amorem dolet de Dei offensa. Amor ergo Dei mensura est ac modulus doloris, et quantum in uno, tantum in utroque est ponderis. Generant enim se mutuo; nam et ex amore dolor, et vicissim ex dolore nascitur amor. Alter alterius fomentum est et incendium, nutrix et parens; si crescit unus, uterque capit augmentum; si ardet alteruter, in ambobus flamma gliscit. Animus amore ebrius eructat dolorem; et dolor vicissim amorem acuit, urit et accendit. Vide de utilitate confessionis et pœnitentiæ S. Gregorium, lib. XVIII *Moral.* cap. XI, et S. Augustinum, et Ambrosium, lib. *De Pœnitentia*. Huc facit illud Hebræorum proverbium: «Negatio peccati duplex peccatum; negatio iniquitatis duplex iniquitas;» ad verbum, «duæ iniquitates sunt,» scilicet, una perpetrata, altera defensa. Dupliciter ergo peccat, duplicatque crimen, qui negat esse crimen quod commisit.

5. EST TACENS, QUI INVENITUR SAPIENS; ET EST ODIABILIS, QUI PROCAX EST AD LOQUENDUM. — Respicit tertium e tribus quæ dixit cap. præced. vers. ult., nimirum: «Est tacens, et ipse prudens;» illudque hic multis prosequitur, ac docet aliquando sapientis esse silere, insipientis vero loqui, aliquando vero silere signum esse insipientiæ. Unde Græca breviter et clare sic habent, *est tacens, qui invenitur sapiens; et est odibilis ex multa loquacitate, id est, a Tigurina, est qui tacendo se probet sapientem, et est qui crebra loquacitate sit odiosus; alii paulo elarius, est qui tacendo sapiens esse de-*

prehendatur; et est qui multa loquacitate odiosus sit. S. Chrysostomus in *Psal.* cxi legit: «Qui abundat in sermone, odio habebitur.» Vulgus enim homines loquaces, quasi disertos et facundos æstimat sapientes; taciturnos vero, quasi incertos et elingues esse infantes et insipientes. At viri prudentes contrarium de utrisque ferunt iudicium: eum enim qui opportune tacet, censent esse sapientem; eum vero qui importune garrit, censent esse insipientem. Nam, ut vertit Syrus, *est qui, quando tacet, cogitat sapiens, q. d.* Est sapiens, qui, dum tacet, cogitat sapienter quid agere, quid loqui, vel silere debeat (quanquam pro cogitat videatur legendum cogitatur; sic enim habent Græca et Latinus); *et est qui odio habetur in multitudine sermonum suorum.*

Huc spectant tria proverbia Arabica, *centuria* 1, num. 98, 99 et 100: «Taciturnitas conciliat suis amorem. Pœnitentia super silentio melior est pœnitentia super sermone (nam nulli tacuisse nocet, nocet esse locutum, ait Cato). Taciturnitas sapientia est, sed rarus est agens eam.» Et *centuria* 2, num. 32: «Sæpe silentium est responsum. Dicitur id homini qui solvit delictum suum, absque ut loquatur quidquam, et respondet omitendo responsum.» Sic Menander: «Πολλοῖς, inquit, ἀπόκρισις ἢ σωπή τὴν γλῶσσαν,» *multis responsum est silentium.* Multorum accusationes et calumniæ manifestam sæpe habent falsitatem, nec responsum aut apologiam merentur; quare ad eorum criminationes silere, sufficienter respondere, et se purgare est. Ita Christus silentio respondit Judæis, accusantibus se de affectato Judææ regno apud Pilatum. Sic «Sussanna, *Daniel.* cap. VIII, plus egit tacendo quam si esset locuta. Tacendo enim apud homines locuta est Deo, nec ullum majus iudicium suæ castitatis invenit, quam silentium. Conscientia loquebatur ubi vox non audiebatur, nec quærebat pro se hominum iudicium, quæ Domini habebat testimonium. Ab illo igitur volebat absolvi, quem sciebat nullo modo posse falli,» ait S. Ambrosius, lib. I *De Offic.* cap. III. Denique: «Gloriosius est injuriam tacendo tolerare, quam respondendo vindicare,» ait Beda in *Proverb.*

6. EST TACENS, NON HABENS SENSUM LOQUELE; ET EST TACENS, SCIENS TEMPUS APTUM, — scilicet, ad loquendum. Unde aliqui legunt, *sciens tempus apti sermonis; alii, apti temporis, q. d.* Duplex est tacens, unus qui tacet, quia non habet quod sapienter loquatur, quia non est peritus loquendi; alter qui tacet, quia exspectat tempus opportunum loquendi; ille tacens est prudens, hic prudentior. Explicat id quod dixit: «Est tacens qui invenitur sapiens.» Duos enim casus recenset quibus sapiens sapienter tacet, *q. d.* Dixi sapientem opportune tacere. Id autem facit primo, quando non habet quod prudenter loquatur; secundo, quando loquendi non est tempus et opportunitas. Unde Græca habent, *est tacens: non enim habet responsum; et est tacens sciens tempus; Tigurina, alius tacet non habens quo*

respondeat, et est qui taceat sciens (peritus, gnarus) temporis loquendi et tacendi. Huc pertinet illud: « Stultus, si tacet, sapit; » quod Cleanthi tribuit Maximus cap. De Silentio. Et illud Senecæ in Proverbiis: « Faciturnitas stulto homini pro sapientia est. » Præclarius S. Chrysostomus in Psal. cxi: « Tunc, ait, solum loquendum est, quando quæ dicuntur plus prosunt, quam silentium. » Et S. Basilii ad filium spiritalem: « Opportuna verba, inquit, a te procedant, ut dent gratiam audientibus. » Præclare etiam Salomon Proverb. xxv, 11: « Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. » Ubi Beda: « Hujusmodi verba, inquit, sunt mala, quia de arbore vitæ, hoc est, de Dei sapientia orta; aurea, quia charitatem menti audientium infundunt; in lectis argenteis, quia requiem præstant animabus audientium, et splendore fulgent veritatis. »

7. HOMO SAPIENS TACEBIT USQUE AD TEMPUS; LASCIVUS AUTEM ET IMPRUDENS NON SERVABUNT TEMPUS. — Magna sapientia est nosse tempus opportunum loquendi, quod est, cum loqui expedit ædificationi proximorum et gloriæ Dei; insipiens vero tempus opportunum non servat, sed loquitur quolibet tempore, licet importuno, quia quidquid in mentem venit, effutit. Unde Græca habent, transgreditur tempus; Tigurina, homo sapiens tacebit donec opportunum fuerit, nugator autem et insipiens præteribit opportunitatem; Syrus, est qui loquitur ubi non convenit ei loqui, et vir sapiens observat tempus, et vir iniquus et arrogans non observat tempus. Arabicus alia similitudine idipsum significat; sic enim habet, sicut adeps non comeditur (comedi nequit) absque sale: sic verbum, si extra tempus proferatur, q. d. Sicut adeps sine sale insulsus est, gravatque et laxat stomachum: sic verbum intempestive prolatum insulsum est, grave, molestum et nocivum. Unde Apostolus ait: « Sermo vester semper in gratia sale sit conditus. »

Præclare S. Gregorius, III part. Pastor. admonit. 15: « Sapiens, inquit, facebit usque ad tempus, ut nimirum, cum opportunum considerat, postposita censura silentii, loquendo quæ congruunt, in usum se utilitatis impendat. Et rursum scriptum est: Tempus tacendi, et tempus loquendi. Discrete quippe vicissitudinum pensanda sunt tempora, ne aut, cum restringi lingua debet, per verba inutiliter defluat; aut, cum loqui utiliter potest, semetipsam pigre restringat. Quod bene Psalmista considerans, dicit: Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis. Non enim poni ori suo parietem, sed ostium petit, quod videlicet aperitur et clauditur. Unde et nobis caute descendum est, quatenus os discretum et congruo tempore vox aperiat, et rursum congruo taciturnitas claudat. » Et S. Ambrosius, lib. I De Officiis, cap. 11: « Quid autem præ cæteris, ait, debemus discere quam tacere, ut possimus loqui, ne prius me vox con-

demnet mea, quam absolvat aliena? Scriptum est enim: Ex verbis tuis condemnaberis. Quid opus est igitur ut properes periculum suscipere condemnationis loquendo, cum tacendo possis esse tutior? Complures vidi loquendo in peccatum incidisse, vix quemquam tacendo: ideoque tacere nosse quam loqui difficilior est. Scio namque loqui plerosque, cum tacere nesciant. Rarum est tacere quemquam, cum sibi loqui nihil prosit. Sapiens est ergo qui novit tacere. Denique sapientia Dei dixit: Dominus dedit mihi linguam eruditionis, ut sciam quando oporteat sermonem dicere. Merito ergo sapiens, qui a Domino accipit quo tempore sibi loquendum sit. Unde bene ait Scriptura: Homo sapiens tacebit usque ad tempus. Ideo Sancti Domini, qui sciebant quia vox hominis plerumque peccato adjuncta est, et initium erroris humani sermo est hominis, amabant tacere. » Idem, cap. x: « Scio loqui plerosque, cum tacere nesciant. Rarum est tacere quemquam, cum sibi non prosit loqui. Sapiens ut loquatur multa prius considerat quid dicat, aut cui dicat, quo in loco, quo tempore. Est ergo et tacendi et loquendi modus; est etiam in factis modus. Pulchrum est igitur tenere mensuram officii. »

Sapienter S. Basilii, serm. De Ascens., hanc tacendi et vivendi normam viris perfectionis studiosis præscribit: « Monachum, ait, decet multa intelligere, pauca loqui, oculos habere ad terram dejectos, animum ad cælum erectum, in tribulatione patientiam habere, spe gaudere, continenter orare, in omnibus gratias agere; non facile credere quæ de altero secus dicantur, nulla prava cupiditate vinctum detineri, injuriæ non meminisse, non malum pro malo reddere, injuriam accipere potius quam facere, non tædio officii in suo instituto, sed dicere: Providebam Dominum in conspectu meo semper; spiritu fervere, Deum toto corde diligere, omnia jussa exsequi, et se inutilem appellare, nil agere causa gloriæ, sed Dei causa duntaxat, ut placeat Deo. » Quocirca eleganter et apposite quidam vir sapiens Religiosus Deo per tria vota desponsum, ejusque officia et mores per avium emblemata depingit:

Turtur in oratorio, ut jugiter gemat.
Philomela in choro, ut devote canat.
Pelicanus in capitulo, ut seipsum rostro lædat.
Pavo in dormitorio, ut quiete incedat.
Grus in locutione, ut dicenda expendat.
Aquila in schola et studio, ut oculos mentis intendat.
Columba in itinere, ut lecta meditetur.
Accipiter in prædicatione, ut Christo prædam rapiat.
Passer in refectorio, ut communia comedat.

8. QUI MULTIS UTILITUR VERBIS, LÆDET ANIMAM SUAM: ET QUI POTESTATEM SIBI SUMIT INJUSTE, ODIETUR. — Explicata priore parte vers. 4, nunc explicat posteriorem: « Et est odibilis qui procax

est ad loquendum. » Hujus ergo procacitatis duas species et modos recenset: prior est, cum quis multis utilitur verbis. Hic « lædet animam suam, » græce βλαβερὸς ἐστίν, id est, abominabilis erit, tum Deo, tum hominibus; Syrus, est qui odio habetur in multitudine sermonum suorum. Verisimile est Nostri aliter legisse in Græco; nam ei adstipulatur Clemens Alexandrinus, lib. II Pædag. cap. vi, ubi sic legit: βλαβερὸς τῆν ψυχὴν αὐτοῦ, id est, abominabilem facit animam suam. Posterior est, cum quis potestatem sibi sumit injuste, cum scilicet sibi quis superbe arrogat præminentiam, et jus in alios non sibi subditos, ut velit loquendo, docendo, imperando eis dominari. Hic enim ob fastum, injusitiam et tyrannidem odietur. Unde Syrus vertit, et qui superbit, odio habebitur vita ejus. Tales sæpe sunt verbosi et multiloqui, qui soli loqui volunt, nec aliis suas interloquendi dant vices, quasi ipsi soli sapiant, velintque omnes docere. Ita Rabanus, et ex eo Glossa Interlin., qui per potestatem accipiunt magistræ dignitatem.

Alludit ad Proverb. x, 19: « In multiloquio non deerit peccatum; qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est; » Hebr. in multitudine verborum non cessabit prævaricatio. Causæ sunt, prima, quia nihil tam fluxum et labile est, quam lingua et sermo. Quare ex verbis necessariis multiplicatis labitur ad superflua, ex utilibus ad otiosa, ex veris ad falsa, ex benevolis ad malevola, ex suavibus ad iracunda et rixosa.

Secunda, « quia in multiloquio nequaquam qui exit, sermo trutinatur: hinc imprudenter labitur, » ait S. Ambrosius, lib. I De Cain et Abel, cap. ix.

Tertia, quia in multiloquio mens dissipatur in varia, quibus illicitur et inficitur; unde sui sermonisque curam quam deberet, habere nequit, vel negligit. Hanc dat S. Gregorius, part. III Pastor. admonit. 15: « Admonendi sunt, inquit, multiloquio vacantes, ut vigilanter aspiciant a quanto rectitudinis statu depereant, dum per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens aquæ more et circumclusa ad superiora colligitur, quia illud repetit unde descendit; et relaxata deperit, quia se per infima inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Unde et redire interius ad sui cognitionem non sufficit,

quia per multiloquium sparsa, a secreto se intimæ considerationis excludit. »

Quarta est, quam subdit ibid. S. Gregorius « Totam vero se insidiantis hostis vulneribus de- tegit, quia nulla minutione custodiæ circumcludit. Unde scriptum est: Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. Quia enim murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis; et, cum se per verba extra semetipsam eicit, apertam se adversario ostendit, quam tanto ille sine labore superat, quanto et ipsa quæ vincitur, contra semetipsam per multiloquium pugnat. Plerumque autem, quia per quosdam gradus desidiosa mens in lapsum casus impellitur, dum otiosa cavere verba negligimus, ad noxia pervenimus; ut prius loqui aliena libeat, postmodum detractionibus eorum vitam de quibus loquitur mordeat, ad extremum vero usque ad apertas linguæ contumelias erumpat. Hinc seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accendantur faces odiorum, pax exstinguitur cordium. Unde bene per Salomonem dicitur: Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum. Aquam quippe dimittere, est linguam in fluxum eloquii relaxare. »

Quinta est, quam dat S. Dorotheus, doctr. 24 De Compunctione, quia multiloquium exstinguit compunctionem et devotionem: « A multiloquio, inquit, abstine; hoc enim exstinguit cordi advenientes cogitationes rationales et cælestes. » Exhalant enim illæ ex corde, et per os apertum evanescent, sicut calor hypocausti vel furni exhalat et evanescit per ostium apertum. Unde S. Antiochus, homil. 102 De Silentio: « Immoderata, inquit, et effrenis verborum prolatio, qua periclitatur mentis tranquillitas, non solum circa operationem spiritualem lentescere facit eam ac desiderare, sed et molestissimo dæmoni acediæ mancipat illam ac dedit. Et quemadmodum exstantis balnei fores continenter apertæ si sint, intimum calorem oculi efflant et expellunt in ea quæ sunt extrinsecus, ita etiam anima, » etc. Quocirca sapienter monet S. Ambrosius, lib. I Offic. cap. 11: « Alligâ, inquit, sermonem tuum ne luxuriet, ne lasciviat, et multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, et ripis suis coerceatur. Cito lutum colligit amnis exundans. »

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA DISCRIMINAT FATUORUM ET SAPIENTUM DICTA, ÆQUE AC FACTA ET DONA.

Vers. 9. 9. EST PROGRESSIO IN MALIS VIRO INDISCIPLINATO, ET EST INVENTIO IN DETRIMENTUM. — Processio est progressus, profectus, successus, prosperitas; in malis, id est ad mala vergens, quasi dicas: Subinde contingit peccatorem et nequam prosperari, ut

omnia ei ex voto fluant; sed hæc ei tandem cedent in malis, id est, ad mala et noxia. Est Hebraismus et Græcismus: Hebræi enim dicunt בריבא, id est in malis, pro לרע lara, id est ad malum; Græci εἰς ponunt pro ἐν, in malis pro in mala, ad

mala; simili modo subinde inventio, id est, res inventa, affert detrimentum, *q. d.* Prosperitas affluens quæ videtur esse felicitas, revera non semper est talis, sed ad gravia mala et damna deducit. Hunc esse sensum patet ex Græco, qui sic habet, *est eodit* (minus recte Complutenses legunt, *edoxia*, id est *beneficium*), id est *prosperitas, in malis viro peccatori, et est inventio in diminutionem*, id est, res inventa quæ opes non auget, sed diminuat; alii, *est lucrum tendens ad egestatem*. Sic prosperitas et evecio Aman cessit ei in malum, quia fuit ei gradus ad furcam et patibulum, *Esther. vii, 10*. Sic prosperitas Jeroboam, Jehu, Achab, omniumque regum Israel, qui ex humili loco eveci sunt ad regnum, cessit eis in malum, quia omnes misere cum tota sobole trucidati sunt, ut patet lib. IV *Reg.* Sic inventio, id est, inventi thesauri inventoribus sæpe cesserunt in detrimentum, quia propter eos a furibus, vel æmulis et avaris occisi sunt; aliis vero cessere in damnum spiritale, quia propter eos animam et salutem æternam perdidit. Unde Palacius sic explicat: *Processio*, inquit, vocatur augmentum in opibus aut honoribus, ut illud *Genes. cap. xxvi, 13*: « Ibat Isaac proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est. » Est igitur sensus: Opum augmentum viro indisciplinato non est censendum in bonis, sed in malis; non enim in bonum ejus est, sed in majoris damnationis cumulum. Et similiter inventio ejus qua temporalia invenit bona, non est in profectum ejus, sed in detrimentum. Quo enim ille plus invenit, et diutius in malo perseverat, eo inventio acrius eum in inferno cremabit.

Secundo, *in malis accipi potest proprie*, ut sit idem quod *in malitia, in scelere*. Unde Tigurina vertit, *est cum quis scelerosus in malis rebus successum consequitur, et est cum res inventa detrimentum afferat*. Hinc Lyranus hæc connectens cum præcedentibus, referensque ad eum qui potestatem sibi assumit injuste, sic explicat: « Est processio in malis, » qua quis de malo procedit in pejus, sicut ex adverso justus de virtute in virtutem, illaque est viro indisciplinato: hic enim prius vult esse magister quam discipulus, prius docere quam discere. Et est inventio, qua talis nititur invenire nova in detrimentum sui et aliorum, quia communiter sunt erronea quæ invenit. Hæc Lyranus.

Hæc sententia et sequentes pertinent ad varium et contrarium unius ejusdemque rei successum, ac præsertim ad prosperitatem insipientium, id est pravorum, desinentem in adversitatem et infelicitatem. Unde vers. seq. idem ostendit in donis et beneficiis, vers. 11 in honore et gloria, vers. 12 a rerum comparatione, vers. 13 in gratia verborum et factorum. Quod deinde fusius prosequitur.

10. EST DATUM, QUOD NON EST UTILE: ET EST DATUM, CUJUS RETRIBUTIO DUPLEX, — *q. d.* Beneficium

alteri præstitum aliquando est inutile; aliquando vero utile, utpote duplicem retributionem recipiens. Inutile est apud homines, cum ingrato confertur; utile, cum grato, qui subinde illud non simpliciter, sed duplici retributione compensat. Inutile est apud Deum, cum malo animo et pravo fine pravisque circumstantiis confertur; utile, cum bono animo, debito fine et circumstantiis impenditur: tunc enim Deus illud duplici, id est multiplici, retributione remuneratur. Rursum duplici, quia in præsentem dat augmentum gratiæ, et donum gloriæ in futuro, aiunt Rabanus et Lyranus. Unde Tigurina vertit, *est munus quod tibi non prosit, et est munus cujus dupla sit compensatio*.

Aliter Palacius: « Datum, » inquit, id est opes, honores et deliciae, quas Deus dat impio, non sunt ei utiles, siquidem in majorem illi penam valebunt. « Datum vero, cujus retributio duplex, » est datum pro quo Deus dans duplicem requirit compensationem. Cum enim Deus hominem dono aliquo egregio afficit, duo petit ab eo, nimirum gratiarum actionem, et commissi peccati penitentiam; si utrumque ei donatarius non præstet duplici pena castigabitur, et ingratiitudinis, et doni male collocati.

11. EST PROPTER GLORIAM MINORATIO: ET EST QUI AB HUMILITATE LEVABIT CAPUT. — Quod dixit de honore utili, jam dicit de honesto, puta de honore et gloria. Pro *minoratio* Græce est *diminutio*, id est *diminutio, q. d.* Est qui propter gloriam et dignitatem, quam ambitiose assecutus est, vel tyrannice, imperiose, invidiose administravit, minuitur, id est privetur dignitate, opibus, et subinde vita. Minorari ergo est damnum pati, et minoratio est damni passio. Et vicissim est qui ab humilitate, id est ab humili sorte, loco et gradu ob modestiam, humilitatem et virtutes cæteras levat caput, et elevatur ad thronum regium, judicarium, episcopalem, ac ad alias dignitates. Breviter, *q. d.* Subinde gloriosi minorantur et humiliantur, ac e contrario humiles exaltantur, juxta illud Deiparæ: « Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles, » *Lucæ. i, 52*. Et illud Psal. *Psal. cxii, 7*: « Suseitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem, » uti corporaliter erexit Joseph, Saulem, Davidem, etc., spiritualiter S. Antonium, S. Hilarionem, S. Franciscum, etc., ac præ omnibus Virginem Deiparam, atque post eam humilem Michaellem, qui superbum Luciferum sede sua dejecit, eamque Dei dono occupavit. Ita Rabanus. Sic Jobi minoratio et humilitas fuit in duplicatos honores; sed maxime id verum in Christum, qui eo quod « de torrente in via bibit, propterea exaltabit caput, » *Psal. cix*.

Secundo, Tigurina vertit, *est qui se submittat causa gloriæ* (humiles enim qui se submittunt, ab omnibus amantur, laudantur et exaltantur), *rursumque qui ab humilitate erigat caput*. Vis ergo esse gloriosus? submitte et humilia te; humilitas

enim eriget caput tuum, parietque gloriam præsentem et æternam.

12. EST QUI REDIMAT MULTA MODICO PRETIO, ET RESTITUENS (Græce *ἀποτιμω*, id est exsolvens) EA IN SEPTUPLUM, — *q. d.* Avarus subinde multa parvo pretio et justo minore emittit, at postea septuplo plus amittit, sive Deo vindicante hanc ejus avaritiam et injustitiam, sive hominibus rapientibus (omnes enim oderunt avarum, eumque opibus avare reconditis privare student), sive iudicibus in penam peccati ad id condemnantibus. Septuplo, id est multo amplius; septenarius enim est symbolum multitudinis, plenitudinis et universitatis, ut dixi cap. vii, 3, et *Genes. cap. iv, vers. 15 et 24*. Græce, *est qui multa parvo emittit, eademque septuplo persolvat*; uti sæpe fit, cum de re empta moventur lites graves et longæ, quæ longe pluris stant quam res empta. Item, cum res empta, ab hoste vel tyranno invasa, est redimenda; cum ob eluvionem aquis est eximenda, et aggeribus vallanda; cum publica aliqua clade vastatur vel interit. Unde Tigurina, *est qui multa parvo emittit, cui septies tanto amplius sit rependendum*. Syrus loco hujus sententiæ hanc habet, *est qui multa mutuo accepit tanquam pauca, et reddet illi* (a quo mutuum ad usuram accipit) *septuplum*. Usurarii enim per usuras iteratas, triplicatas et septuplicatas ab accipiente extorquent septuplum.

Mystice Rabanus: « Multa, inquit, redimit modico pretio, qui per confessionem humilitatis ab omni meretur rescivi delicto; et restituit ea septuplum, quando in vitiorum locum copiosius inserit virtutum numerum. Nam, ut ait Apostolus: Ubi abundavit delictum, superabundat et gratia; ut, sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam per Jesum Christum Dominum nostrum, » *Rom. cap. v, 20*. Sic et Lyranus. Verum hic sensus non congruit litteræ, sed potius ei contrariatur, ac proinde vere mysticus sensus esse nequit. Ut enim si mysticus, debet litterali justa proportionem respondere, imo ei inhærere, incumbere, et quasi inædificari, sicut parietes et domus inædificantur fundamentis.

13. SAPIENS IN VERBIS SEIPSUM AMABLEM FACIT: GRATIÆ AUTEM FACTORUM EFFUNDENTUR. — « Gratiæ, » id est verba gratiosa, facetiæ, lepores, quibus aliorum gratiam captant. *Secundo*, « gratiæ, » id est beneficia quæ gratis conferunt aliis, ut eorum gratiam sibi conciliant: de iis enim in sequenti versu est sermo, *q. d.* Fatui gratiam omnem tam in dictis quam in factis faciunt *ἀγαθιστας*, id est insulse et ingræte, ideoque eam temere instar aquæ effundunt, ejiciunt et dissipant; perinde ac qui balsamum, oleum aut vinum pretiosum effundit in flumen, aut coram porcis. Unde Tigurina vertit, *lepores stultorum fluxi sunt*; Syrus vero, *sicut si projicias lapidem in avem, avolare facies eam: sic perdes dilectionem amici tui veri, et non invenies eam*. Stulti enim suis leporibus admiscant

dicteria et probra quasi lapides, quibus amicos offendant, omnemque gratiam in odium convertunt.

Præclare S. Chrysostomus in *Psal. cxi*: « Non solum, inquit, oportet tacere et loqui opportune, sed etiam cum magna gratia. Quocirca dicebat Paulus, *Coloss. cap. iv, vers. 6*: Sermo vester sit semper in gratia sale conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos in unoquoque respondere. » Causam, quasi stimulum subdit, dicens: « Cogita hoc esse membrum, per quod cum Deo colloquimur. Hoc est membrum, per quod impimis reverendum, et summa veneratione dignum sacrificium suscipimus; » lingua enim excipimus sacram Synaxim. Adde linguæ membrum esse quasi faciem, qui pacem inter omnes constituit, omnes amore conglutinet, omnes gratia et dulcedine divina imbuat. Hebræorum est proverbium: « Qui infra diligitur, supra diligitur. Si vis amari a Deo in cælo, præsta te amabilem hominibus in terra; super quemque enim spiritus hominum requiescit, super eum etiam quiescit Spiritus Dei. » Quocirca Dei donum est gratia et amabilitas loquendi et persuadendi. Ita S. Mechilidis loquebatur quasi Angelus. Porro amabilitatis hujus fons et origo est amor et suavitas interna, de qua vere Beda in *Proverbiis*: « Sicut, inquit, plurimi cibi nihil prosunt sine sale, sic omnes virtutes sine charitate. » Charitas enim facit homines benevolos et amabiles in verbis et factis. Id videre est in sanctis et fervidis concionatoribus, ait Palacius, qui concionibus suis amorem populi et venerationem extorquent: cum ex adverso qui impii esse sciuntur, nihil aliud sua eloquentia efficiant, quam verba profundere.

Qua de causa divine S. Augustinus *De Vita Christiana*, tom. IX, cap. ix: « Tales, ait, convenit esse Dei cultores et servos, mansuetos, graves, prudentes, pios, irreprehensibiles, immaculatos, ut quisquis viderit eos, stupeat et dicat: Ili omnes sunt dii, quorum talis est conversatio. Ita se homo Dei exhibere debet et agere, ut nemo sit qui eum videre non velit, qui eum non audire desideret; nemo eum, cum viderit, non Dei esse filium credat, ut vere in eo propheticum illud impleatur: Fauces plenæ dulcedinis, et totus desiderabilis; » et cap. vi: « Christianus est, qui non nomine tantum, sed et opere in omnibus Christum imitatur, qui sanctus, innocens, incoluminatus, intactus, cujus in pectore malitia non habet locum, cujus in pectore sola pietas consistit et bonitas, qui neminem novit lædere et nocere, sed omnibus opem ferre. »

14. DATUS INSIPIENTIS NON ERIT UTILIS TIBI: OCULI ENIM EJUS SEPTEMPLICES SUNT, — *q. d.* Oculi ejus pro uno dato respiciunt et reposcunt septem, dona, vel obsequia, quæ sibi rependi vult.

15. ERIGUA DAMNAT, ET MULTA IMPROPERABIT APERTIO ORIS ILLIUS INFLAMMATIO EST. — EX